

Inicijativa za REKOM
Međunarodni forum za tranzicijsku pravdu u postjugoslovenskim društvima
Sarajevo, 27. juni 2011.

MKSJ i alternativni mehanizmi utvrđivanja istine

Dame i gospodo, ekscelencije, kolege,

Zadovoljstvo mi je da se pojavim i govorim na ovom uvaženom skupu u Sarajevu – gradu poput mnogih drugih, čije je stradanje potaklo međunarodnu zajednicu da 1993. godine učini vizionarski korak i osnuje Međunarodni krivični sud za bivšu Jugoslaviju.

Prošlog mjeseca, dan nakon osamnaeste godišnjice osnivanja Međunarodnog suda, Ratko Mladić, optuženi koji je najduže bio u bjesktvu, konačno je uhapšen i prebačen kako bi mu se sudilo u Haagu. Njegovo hapšenje znači da od ukupno 161 lica protiv kojih je MKSJ podigao optužnice, samo jedno – Goran Hadžić i dalje je u bjekstvu. Postupci protiv 126 lica su okončani. Trenutno imamo 34 optužena kojima je suđenje u toku ili čekaju na izricanje presude, Međunarodni sud je javnosti objelodanio milione stranica političkih i vojnih arhiva, preko 6.000 svjedoka je prošlo kroz naša vrata i ispričalo svoje priče u našim sudnicama. Na osnovu ovih svjedočenja, utvrđene su brojne činjenice o zločinima počinjenim u bivšoj Jugoslaviji tokom devedesetih godina dvadesetog vijeka. Oni čija je odgovornost utvrđena su kažnjeni.

Dostignuća Međunarodnog suda daleko su nadmašila najveća očekivanja njegovih osnivača. MKSJ je odgovornost pretvorio iz snova u stvarnost. Najviši ešaloni vlasti više nisu nedodirljivi. Ovo pozivanje na odgovornost širi se svijetom.

Sudski postupci utvrđivanja krivične odgovornosti nisu, međutim, jedini način suočavanja s kršenjima ljudskih prava. Širok spektar mehanizama tranzicione pravde pruža oruđa za društvenu transformaciju. Krivična pravda je ključni element, ali ne i jedini element. Niti bi to trebalo da bude. Današnji skup to pokazuje.

Ujedinjene nacije prepoznaju da je važno imati široke poglede kada je riječ o suočavanju s postkonfliktnim društvima i često imaju vodeću ulogu u ovom procesu. Bivši generalni sekretar Ujedinjenih nacija rekao je da “pravda, mir i demokratija nisu međusobno isključivi ciljevi, već imperativi koji se međusobno potpomažu. Pristupi koji se usredsređuju na samo ovu ili onu instituciju, koji ignorišu civilno društvo ili žrtve, neće biti efikasni”¹. To znači da ovim pitanjima moramo prići sveobuhvatno i obratiti pažnju na sve međusobno zavisne institucije, da moramo biti osjetljivi na potrebe ključnih grupa i u svjesni potrebe za komplementarnošću mehanizama tranzicione pravde.

MKSJ je jedan međunarodni sud smješten daleko od mjesta na kojima su se dogodili zločini. Ali njegov uticaj ne smije biti ograničen na sudnice u Haagu. *Outreach* program je ključni instrument rada MKSJ-a na polju pravde u tranziciji - *Outreach* je pomogao da Međunarodni sud ostvari svoju širu viziju koju je zacrtao generalni sekretar. Vidjeti ostvarivanje pravde je neophodan preduslov za mir.

Kako se njegov mandat privodi kraju, misija MKSJ-a i *Outreach*-a značajnija je nego ikad. Preostalih nekoliko godina su nam posljednja šansa da obezbijedimo da se prikupljeni dokazi, svjedočenja tih 6.000 svjedoka, presude koje smo izrekli – da ovo veliko bogatstvo objektivno

¹ Izvještaj generalnog sekretara Ujedinjenih nacija “Vladavina prava i tranziciona pravda u konfliktnim i postkonfliktnim društvima”, august 2004.

provjerenih činjenica bude javno dostupno kako nacionalnim sudovima tako i građanima u regionu, bez etničkih ili političkih primjesa. Upravo iz ovog razloga sam, kao sekretar Suda, *Outreach* postavio kao ključni strateški prioritet posljednjih godina rada MKSJ-a. Upravo rad na kojem smo sada angažovani će učvrstiti nasljeđe Međunarodnog suda. Ono što danas radimo definisaće naše mjesto u historiji.

Ali rad Međunarodnog suda je u krajnjoj liniji uvijek bio povezan s lokalnim vlasništvom – to je bio vodeći princip napora Međunarodnog suda na *outreachu*. To nam je zajedničko s inicijativom za REKOM. REKOM otvara novo poglavlje u postkonfliktnoj transformaciji bivše Jugoslavije. On predstavlja jedan alternativni glas onih koji hoće da ispričaju svoje priče bez ikakvih uslovljavanja, i pokrenu debatu o zvjerstvima iz prošlosti i o tome kako se s njima nositi. To predstavlja poduhvat zajednice za samu zajednicu.

U poslednjih dvadeset pet godina, mnoge države su se borile s pitanjem kako se suočiti s tragičnim nasljeđem sukoba. Više njih je formiralo tijela za kazivanje istine koja su prilagođena tako da odgovore na potrebe određenih društava. REKOM je nastavak tog puta. Iskustva pokazuju da takvi mehanizmi imaju potencijal da transformišu društvo - pogledajte samo Južnu Afriku, Argentinu i Ruandu.

Međutim, suočavanje s prošlošću nije jednostavan proces. Prema mom mišljenju za to su potrebna najmanje dva elementa: jedan je sposobnost da se prošlost razumije i prihvati. Drugi je odgovornost za prošlost. Mehanizmi za kazivanje istine i krivična gonjenja mogu doprinijeti i jednom i drugom. Inicijative za kazivanje istine poput REKOM-a više su usmjerene ka procesu razumijevanja prošlosti. Krivično gonjenje: Međunarodni sud i lokalni sudovi, oni imaju dominantnu ulogu u pozivanju na odgovornost za prošlost. Premda im se metodi razlikuju, u krajnjoj liniji oni dijele isti suštinski cilj, i međusobno se dopunjuju i doprinose postkonfliktnom oporavku.

Ali oni imaju različite uloge, imaju različite ciljeve i imaju različite procedure. Osvrnuću se nakratko na neke od tih razlika.

Predmeti pred Međunarodnim sudom usredsređeni su na odabrane incidente gdje se dokazi izvode na osnovu onoga što je najprikladnije kako bi se odgovorilo na stroge zahtjeve pravnog postupka. Tokom suđenja pred Međunarodnim sudom, ogromna količina dokaza je izvedena i ispitana u strogom pravnom postupku – sve u cilju utvrđivanja individualne odgovornosti van razumne sumnje. Dokazi pred MKSJ-om nemaju prvenstveni cilj da pruže sveobuhvatan historijski zapis. Sud to ne može uraditi.

Komisije za istinu poput REKOM-a s druge strane imaju drugačiju namjeru – da sakupe što sveobuhvatniji historijski zapis, uključujući i analizu uloge nacionalnih institucija. To je nešto što sistem krivičnog pravosuđa ne može da ostvari. Procesi kazivanja istine nisu podložni strogim pravilima o prihvatljivosti dokaza ili unakrsnog ispitivanja koja su nezamjenjiva na krivičnim suđenjima. Ovo može biti od koristi – ali će imati i imati ograničenja i važno je da se to prepozna i u potpunosti prihvati.

Oba ova procesa stvaraju zapis koji je fokusiran na žrtvama. Uloga žrtve u krivičnim postupcima pred MKSJ-om je presudna. Bez svjedoka i njihovog svjedočenja ne bi bilo suđenja. Te hiljade hrabrih svjedoka na Međunarodnom sudu su omogućile da se glas mnogih žrtava čuje i zapamti. U ovom kontekstu, krivični postupci zadovoljavaju i javni i interes žrtve da ih se čuje i, u konačnici, da se oni koji su odgovorni kazne. Komisije za istinu stavljaju žrtve još više u centar ovog procesa. Njihov cilj je potpuni zapis njihove patnje. Kazivanje istine je ključna komponenta individualnog i javnog oporavka. Ono se dešava u oba konteksta ali pod drugim uslovima i s različitim ciljevima.

Edukacija takođe ima ključnu ulogu u sprečavanju budućeg nasilnog ponašanja i od presudnog je značaja za učvršćivanje poštovanja vladavine prava. I krivični sudovi (bilo međunarodni ili nacionalni) i mehanizmi utvrđivanja istine, funkcionišu kao oruđa za edukaciju zajednica o zlodjelima iz prošlosti. Međunarodni sud to radi kroz svoje sudske procese, svoje presude i svoj *Outreach* program. Na sličan način, REKOM ima kao jedan od svojih ciljeva prevenciju širenja laži u javnosti.

Od ključne je važnosti da se ove razlike izraze i da se očekivanja usmjere. Potrebe žrtava mogu se dramatično razlikovati od osobe do osobe. Sve žrtve neće biti zadovoljne krivičnom kaznom koja je izražena dužinom zatvorske kazne. Mnoge mogu smatrati da se njihova patnja i gubitak ne mogu kompenzirani takvim sredstvima. Te žrtve mogu pronaći utjehu u neretributivnim mehanizmima koje nude tijela za utvrđivanje istine.

Regionu bivše Jugoslavije su potrebni pravda i pomirenje. Ni jedna instucija niti mehanizam sam ne može da zadovolji ovu potrebu. Krivično gonjenje, bilo da se odvija pred MKJS-om ili nacionalnim sudovima, i alternativni mehanizmi za kazivanje istine imaju ulogu u ovome. Oštra razlika između ova dva mehanizma treba da bude izbjegnuta. Moramo zauzeti holistički pristup pravdi i tražiti sinergije ukoliko želimo da izgradimo trajan mir.